

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Кафедра економічної теорії

Міждисциплінарна курсова робота

3

«Економічної теорії»

на тему:

**«Аналіз стану і тенденцій розвитку ринку цукру
(національний аспект)»**

Виконав студент 2 курсу

Ф-22 групи

Ожибко М.Я.

Науковий керівник:

Вірковська А.А. – викладач, к.е.н.

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ECTS _____

Тернопіль – 2017 р.

План

Вступ

1. Особливості ринку цукру: етапи становлення та структура.
2. Аналіз стану і тенденцій розвитку національного ринку цукру (за 2011-2016 рр.).
3. Проблеми і перспективи розвитку цукру в Україні.

Висновок

Список використаної літератури

Вступ

В даний час 60% цукру від світового обсягу виготовляють з цукрової тростини, а 40% - з цукрових буряків. Загалом цукор виготовляють понад 120 країн світу. За виробничим потенціалом Україна відноситься до найбільших світових виробників бурякового цукру.

Ця галузь бере початок свого розвитку з двадцятих років XIX століття. З того часу цукрове виробництво набуло пріоритетного значення серед харчових галузей країни. Головним завданням якої є забезпечення потреби держави цукром за рахунок власного виробництва: нарощування його обсягів, збільшення експорту та повної відмови від ввезення тростинного цукро-сирцю для внутрішніх потреб.

Бурякоцукрова промисловість є однією із стратегічно важливих галузей харчової промисловості України. Вона поєднує в собі виробників елітного та фабричного насіння цукрових буряків, цукрові заводи і обслуговуючі підприємства галузі.

Протягом останнього десятиріччя минулого століття бурякоцукрове виробництво України зазнало значної руйнації через загальну економічну кризу, безсистемний перехід до нерегульованого ринку, втрату державного впливу на економічні процеси у бурякоцукровому під комплексі та контролю за випуском і реалізацією продукції, недосконалість законодавства щодо приватизаційних процесів, перепродаж підприємств і неефективне функціонування виробництва в ринкових умовах, значне подорожчання енергетичних і матеріальних ресурсів, а також використання застарілої техніки для вирощування, збирання, транспортування і переробки цукрових буряків. Як наслідок – значно підвищилася собівартість вирощування буряків, а виробництво цукру на багатьох заводах стало збитковим. Отже, виникла об'єктивна необхідність проведення аналізу сучасного стану бурякоцукрового під комплексу та визначення перспектив його подальшого ефективного розвитку.

Основними виробничими ланками ринку цукру є – буряківництво і цукрова промисловість, кожна з яких має свою специфіку розвитку.

Незадовільний фінансовий стан більшості бурякосійних підприємств країни, що виявився у відсутності в них коштів для закупівлі добрив, засобів захисту рослин від шкідників, пально-мастильних матеріалів, технічних засобів для вирощування цукрових буряків, за значного підвищення закупівельних цін на ці ресурси призвів до зменшення в останні роки площ посівів цукрових буряків. Утворився дисбаланс між сировинними ресурсами і виробничими потужностями цукрових заводів, що призвело до скорочення виробничого сезону в цукровій промисловості регіону з 101 доби у 1990 р. до 45-50 діб, що в цілому негативно вплинуло на ефективність роботи галузі. Зменшення площ посівів цукрових буряків у регіоні інтенсивного бурякосіяння деформувало концентрацію і розміщення бурякових плантацій, призвело до збільшення міжобласних перевезень цукросировини.

Завдання курсової роботи полягає в наступному:

- З'ясувати основні ознаки встановлення ціни і обсягу виробництва продукту на даному ринку;
- Проаналізувати сучасний стан і тенденції розвитку ринку цукру України:
  - Специфіку ринку цукру;
  - Характерні особливості ринку;
  - Фактори, які впливають на успішну діяльність цукрової промисловості;
  - Параметри, що характеризують якість цукру;
  - Особливості українського ринку цукру в кризовий та пост кризовий періоди;
- Здійснити прогноз розвитку національного ринку цукру:
  - Потенціал для розвитку ринку;
  - Особливості прогнозування ринку в Україні.

1. Особливості ринку цукру: етапи становлення та структура.

Ринок цукру в Україні, його зародження і становлення, історично пов'язаний з розвитком цукрового виробництва в Російській Імперії. На початкових етапах попит значно перевищував пропозицію, через це уряд імперії був змушений стимулювати цукроваріння шляхом введення 1819р. мита на імпортований цукор, з 1871 р. – золотого мита, 1991 р. – 10% надбавки до нього. Ці заходи сприяли тому, що імпортований цукор став мінімальним, а ціни на внутрішньому ринку зросли.

20 листопада 1895 р. був прийнятий важливий закон для імперського цукрового ринку «Законь о некоторыхъ мерахъ относительно сахарной промышленности й относящиеся к нему распоряжения». Було впроваджено порядок державного регулювання ринку та встановлено правила, за якими працювали цукрові заводи протягом 1895-1898рр. Деякі положення цього закону залишилися актуальними і в сучасних умовах господарювання [11].

1. На кожний період цукроваріння визначалися положеннями комітету Міністрів за поданням Міністра фінансів:
  - a. Кількість цукру, необхідного для внутрішнього ринку;
  - b. Кількість обов'язкового недоторканного запасу на визначених заводах;
  - c. Граничні ціни цукру для внутрішнього ринку, за яких згаданий запас залишається недоторканим;
  - d. Умови, при яких дозволяється випуск на внутрішній ринок цукру із запасу.
2. Вироблений в кожному періоді цукроваріння на заводах цукор понад кількість, визначену для внутрішнього ринку, був надлишком виробництва і обкладався, крім акцизу, додатковим податком.
3. Надлишок цукру зараховувався по окремих заводах пропорційно їх виробництву, понад 60 тис. пудів по кожному з них.
4. Зарахований на заводі надлишок цукру міг бути випущений на внутрішній ринок не інакше, як за попередньою сплатою додаткового

податку. Акциз же за нього підлягав оплаті на загальних підставах, як за цукор поточного періоду. Власникам надавалося право залишати надлишок цукру на заводі у вільному запасі, і в цьому випадку він не обкладався додатковим податком та акцизом.

5. У випадку підвищення ціни на внутрішньому ринку понад визначений рівень, Міністр фінансів дозволяв випускати необхідну кількість цукру з недоторканного та вільного запасів без сплати додаткового податку, але з оплатою акцизу на загальних підставах як за цукор поточного періоду.
6. При вивезенні надлишків цукру із заводу закордон, він повністю звільнявся від сплати акцизу та додаткового податку.

В СРСР цукробурякове виробництво було монополізованим, а всі цукрові заводи були у державній власності. З націоналізацією галузі при Вищій Раді Народного Господарства було створено Головний цукровий комітет. На державному рівні визначались всі виробничо-економічні показники: обсяги виробництва цукрових буряків і цукру; матеріально-технічне постачання галузі; гарантовані фінансові ресурси, сировина, паливо-мастильні матеріали, обладнання тощо, обсяги капіталовкладень та напрями їх використання; розподілення цукру за каналами використання (за межі республіки, за межі країни, закупівля сирцю за кордоном); система й форми оплати праці, тарифні ставки та посадові оклади.

80-ті роки стали початком того, що площі посівів цукрових буряків зменшувались, а з 90-х рр. урожайність та обсяги виробництва цукру знижуються. Коливання цін у 1991-1994 рр. негативно вплинуло на співвідношення закупівельної ціни на сировину та цукор. Протягом багатьох років (1963–1990) галузь розвивалась при співвідношенні цін 1:10,2-14,5. З цієї суми понад 40% надходило до державного бюджету у вигляді податку з обороту. В 1991р. дане співвідношення становило вже 1:17,1, у 1992 р. – 1:20,3, у 1993р. – 1:16,3, що свідчить про економічний підрив основного ланцюга цукробурякового підкомплексу України – сировинної бази, внаслідок цього остання стала збитковою.

Останнього удару сировинна база зазнала в середині 90-х рр. ХХ ст. з відміною Указом Президента від 18.01.1995 року № 63/95 монополії держави на виробництво і збут цукру та державного замовлення на цукрові буряки.

Реформоване цукробурякове виробництво отримало застарілі енерго-, матеріало- і трудомісткі технології вирощування та переробки цукрових буряків. Це зумовило зниження рівня врожайності культури, низький коефіцієнт вилучення цукру, зростання втрат в процесі виробництва. На сучасному етапі коефіцієнт зносу основних фондів на багатьох заводах досягає 55–60 %, а затрати палива, сировини, допоміжних матеріалів на виробництво одиниці продукції перевищують показники розвинених європейських країн.

Нині у світі налічується 150 країн-продуцентів цукру, з них лише на 30 країн припадає 84,5 % світового обсягу виробництва і 74,1 % споживання цього продукту. Тривалий час Україна входила в першу десятку країн – найбільших виробників і експортерів цукру та цукрових буряків. У 1990–1991рр. частка вітчизняного цукру у світовому обсязі виробництва становила близько 6 %, експорті – 11,8 %, споживанні – 2,3 %.

На посилення захисту внутрішнього ринку і підтримку вітчизняних товаровиробників, спрямоване Розпорядження Президента України від 17 травня 1999 р. "Про заходи щодо внутрішнього ринку імпортої сільськогосподарської продукції".

Безпосередньо розвиток ринку цукру регламентується прийнятим у 1999 р. Законом України "Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру", який визначає правові, економічні та організаційні заходи державної політики щодо виробництва, експорту, імпорту, оптової та роздрібної торгівлі цукром. Відповідно до цього, державне регулювання виробництва і реалізації цукру здійснюється Кабінетом Міністрів або органом, уповноваженим Кабінетом Міністрів. З 90-х рр. ринок цукру в Україні повністю контролюється Урядом. Введено три квоти, дві з яких по суті обмежують виробництво й реалізацію цукру. Наприклад, квота «А» встановлює максимальні обсяги його постачання на внутрішній ринок. Квота «В» визначає обсяги для експорту

відповідно до міжнародних угод. Ці квоти розподіляються між цукровими заводами на конкурсній основі до 1-го січня кожного року.

Мінімальні ціни встановлюються на рівні, що забезпечує прибутковість виробництва відповідних видів продукції. Проте запропонована Урядом схема регулювання виробництва та реалізації цукру і цукрових буряків мала негативні наслідки, оскільки передбачала суто адміністративне втручання в усі операції на цьому ринку.

Однією з найважливіших форм державної підтримки цукробурякового виробництва є введення у країні постійного регулювання ринкового середовища, виробництва і реалізації цукру. В Україні рекомендується застосовувати дві головні його форми: інтервенції та експортно-імпордне регулювання. Грошові інтервенції провадяться державою під час зниження ринкових цін шляхом закупівлі продукції з метою підтримки товаровиробника. Збитки виробників від реалізації цукру квот „А” і „В” склали понад 1 млрд грн. Це призвело до банкрутства цукрових заводів та сільськогосподарських підприємств, скорочення площ посіву цукрових буряків, втрати робочих місць, зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів. Невиконання вимог Закону України „Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру”, зокрема, в частині ліцензування оптової торгівлі цукром не дає можливості сформувати регульований ринок цукру, оцінити наявні його запаси.

2. Аналіз стану і тенденцій розвитку національного ринку цукру (за 2011-2016 рр.)

Цукробурякове виробництво – один з важливих напрямів розвитку АПК України. Ця галузь займала провідне місце у світовому виробництві цукру з цукрових буряків. В Україні працювало 192 цукрових заводи, вироблялося понад 5 млн. тонн цукру, 2 млн. тонн меляси, 30 млн. тонн жому, 5 рафінадних заводів виробляли 1,8 млн. тонн цукру-рафінаду. До цукробурякового під комплексу України входили 8000 колективних господарств, які вирощували цукрові буряки, 10 кар'єрів з добування вапняного каменю, 12 машинобудівних і ремонтних заводи, будівельно-монтажні та інші підприємства, науково-дослідні і проектно-конструкторські інститути, підприємства й організації виробничої та соціальної інфраструктури. Кількість зайнятих на буряковому під комплексі України перевищувало 1,5 млн. осіб. Держава отримувала більше 1 млрд. дол.. США прибутку до бюджету [2].

У 1992 р. Україна приєдналася до Міжнародної угоди з цукру. У зв'язку з цим в Україні запроваджено особливий режим регулювання ринку цукру, спочатку згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 р. №490 «Про регулювання ринку цукру», а згодом – згідно із Законом України від 17 червня 1999 р. «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру».

Цей Закон визначає бурякоцукровий комплекс як сукупність господарюючих суб'єктів усіх форм власності, які вирощують цукрові буряки, переробляють їх на цукор і реалізують його. Регулюється ринок цукру шляхом квотування реалізації виробленого в Україні цукру. При цьому встановлюється квоти 3 видів: квота «А» - річна квота поставки цукру на внутрішній ринок; квота «В» - квота поставки цукру за межі України за міжнародними договорами і квота «С» - цукор, вироблений в Україні понад квоти «А» та «В» і призначений для реалізації його власниками виключно з межами України [16].

Фактори, що впливають на цукрову галузь:

- тенденція до збільшення споживання цукру в Україні;

- погодні умови;
- важкий доступ до кредитних ресурсів;
- відсутність державної комплексної програми розвитку бурякоцукрової галузі України;
- слабка захищеність внутрішнього ринку від імпорту;
- нестача сировини;
- зношеність устаткування;
- відсутність ISO 9001;
- залежність від високої ціни природного газу, що значно впливає на собівартість продукції;
- політичний фактор.

Обсяг виробництва цукру в країні значною мірою залежить від валового збору цукрових буряків, їх врожайності та розміру площ, зайнятих під посівами (табл. 1). Так, якщо в 1990 році валовий збір цукрових буряків становив 44264 тис. т, то в 2014 році 12325 тис. т, що майже у три рази менше. Незважаючи на те, що впродовж 1990-2014 рр. Щорічно площі під посівами буряків зменшувались, а врожаї зростали, валовий збір їх значно знижувався (табл. 1.1). Таке явище зумовлене, передусім, зниженням посівних площ під буряки. А це, своєю чергою, є важливим стратегічним питанням. Тому необхідно розробити програму функціонування бурякової галузі, оскільки вона є стратегічною галуззю в аграрному комплексі, в іншому випадку галузь буде зруйнована.

Зношеність основних фондів підприємств сягає 55-85%. Ситуація зміниться на краще не скоро оскільки вона залежить від багатьох факторів. Саме тому цукрові заводи працюютьнині по 1-3 місяці, а іноді і менше, що вкрай збитково. Звідси висока собівартість українського цукру, що є додатковим соціально-економічним навантаженням на наше населення [9].

Таблиця 1.1

Основні показники розвитку буряківництва в Україні [4]

Рік	Посівні площі, тис. т.	Урожайність, ц/га	Валовий збір буряків, тис. т.
1990	1605	276	44264
2002	747	177	13199
2003	970,3	182,6	15575
2004	897	189,3	14452
2005	773,4	201,2	13392
2006	732,4	238,3	16600
2007	652	248,2	15468
2008	789,2	285	22421
2009	584	292	14800
2010	350	354,7	13725
2011	327,6	314,8	10068
2012	502,9	280	13749
2013	544,4	363,3	18740
2014	458	411,2	18439

Зміни цих показників значною мірою впливають на обсяги виробництва цукру. Так, якщо в 2011 році було вироблено 1,85 млн. т цукру, то в 2013 1,3 млн. т, що передусім зумовлено валовим збором сировини.

Із валового збору буряків 2013 року можна виробити 1,3 млн. т цукру, тоді як потужності 100 переробних підприємств, що працюють, досягає 4 млн. т, тобто середній рівень забезпеченості заводів сировиною не перевищує 20-25%. В Україні є 39 цукрових заводів, забезпечених схемами переробки сирцю тростинного цукру, які давали змогу у попередні роки переробляти його обсягом до 2 млн. т. Щоб не допустити «подорожчання» цукру в Україні, процес переробки тростинного цукру-сирцю, починаючи з 2011 до 2016 року збільшувався. Були створені проекти законів про безмитне ввезення великих партій цукро-сирцю, окрім 260 тис. т, які Україна може щороку ввозити за умов ВТО [5].

Що ж стосується експорту цукру Україна стала більш ніж на 25% імпортозалежною державою і втратила продовольчу безпеку в цьому сегменті ринку. На сьогодні цукрові заводи можуть виробляти 3,5 млн. т. бурякового

цукру, однак через втрату зовнішніх ринків збуту обсяги виробництва обмежуються потребою внутрішнього ринку. Також варто сказати, що в буряку, який вирощується в Україні, знижений вміст цукру, то виходить що лише 12% маси цукрового буряка екстаргується у вигляді цукру, що на 10-12% нижче маси від рівня ЄС. Білий цукор, що виробляється в Україні, як правило, не відповідає міжнародним стандартам, тому на міжнародному ринку його можна продавати лише зі знижкою. Він має знижений рівень цукристості[9].

Останнім часом в Україну у все більших обсягах ввозяться синтетичні цукрозамінники, які широко використовуються у харчовій промисловості та витіснили значний сегмент ринку для вітчизняного цукру. Проте використання цукрозамінників та синтетичних підсолоджувачів негативно впливає на стан здоров'я населення, особливо на дитячі організми, а також призводить до зменшення обсягів споживання природного бурякового цукру [4, с.170].

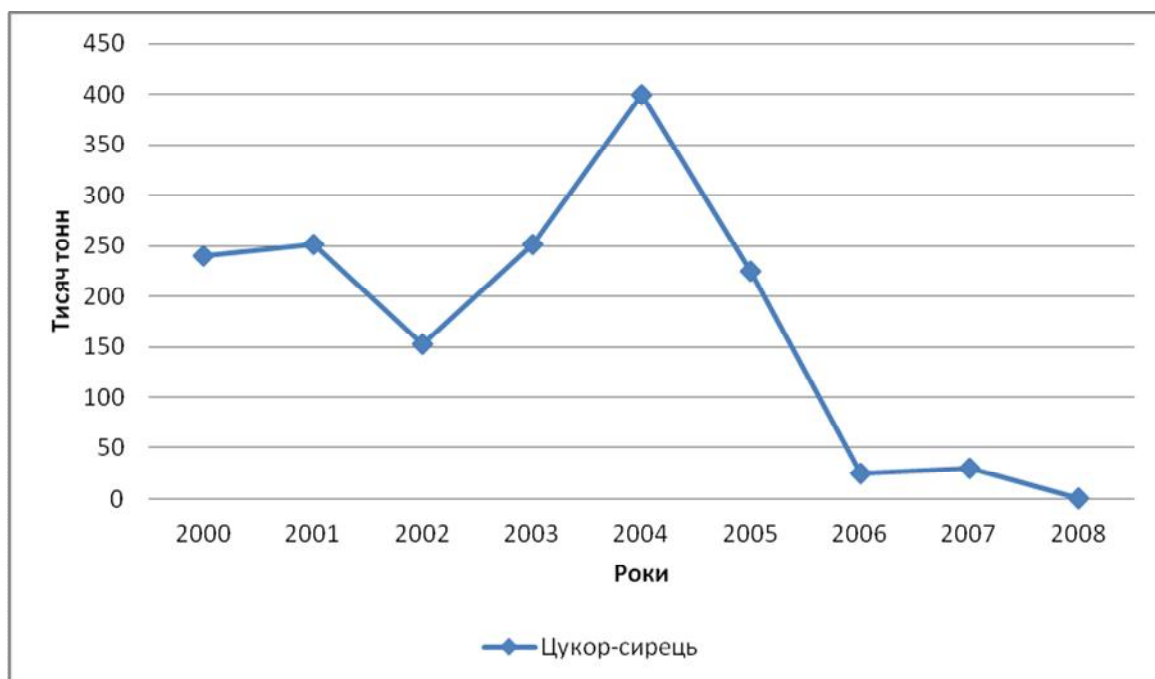

Рис. 2.1 Імпорт цукру-сирцю тростинного в Україну, тис.т. [4]

Аналіз динаміки індексу споживчих цін цукру показав, що дана характеристика внутрішнього ринку є надзвичайно мінливою (рис. 2.1). Шокове зростання цін на цукор в 2009 р. Навряд чи можна пов'язувати із економічною кризою – за висновком більшості вітчизняних експертів,

об'єктивних підстав для цього не було [14, с. 161]. Ймовірно, причина криється у, здебільшого, суб'єктивних чинниках зростання.

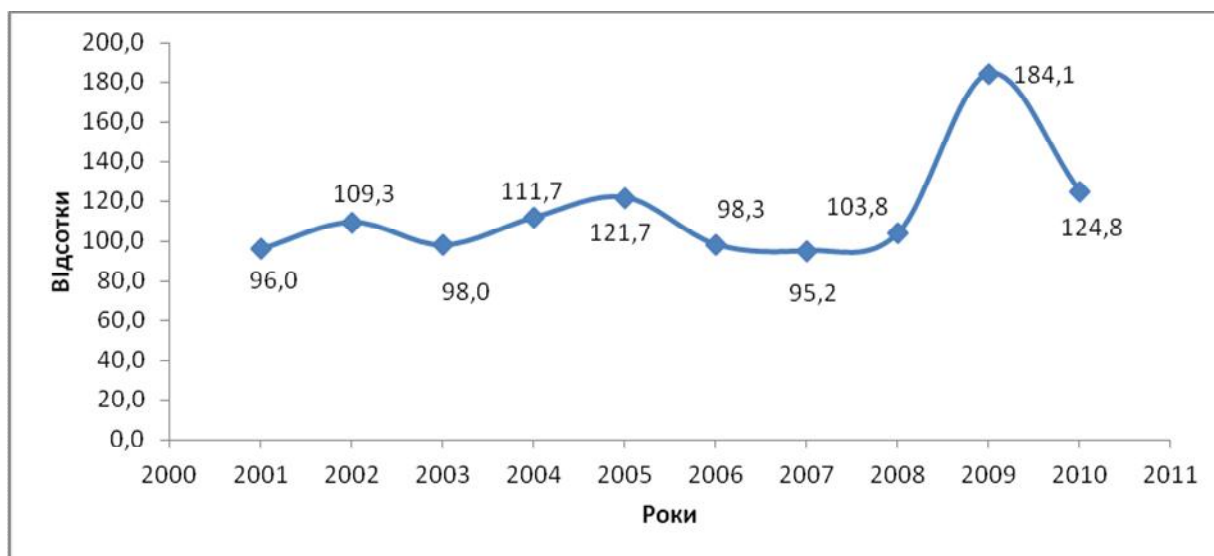

Рис. 2.2 Індекс споживчих цін на цукор в Україні, % [14]

Адже, якщо за період 2001-2010рр. Ціни на цукор зросли в 3,1 рази, то на 2008-2010рр. Припало 76,5% цього росту. В Україні – традиційно високе споживання цукру: при рекомендованих 38 кг цього продукту на одну особу на рік, українці споживають в середньому 40 кг. Цукор швидко використовують як підсолоджуючий засіб для гарячих напоїв, приготування домашніх джемів, випічки, підгодівлі бджілтощо. Варто визнати і те, що значна частина цукру використовується домогосподарствами також для самогонваріння (рис. 2.3).

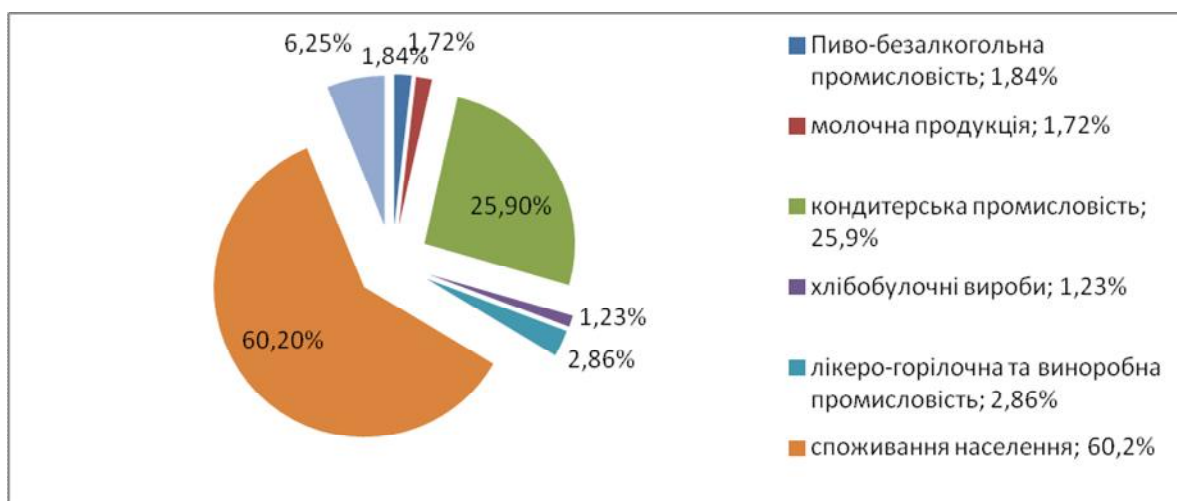

Рис. 2.3 Структура загального внутрішнього споживання цукру, % [9]

Тому стрімке підвищення цін даного продукту негативно впливає на бюджети домогосподарств. Проблема посилюється тим, що попит на цукор є нееластичний по ціні – як бачимо, споживча реакція домогосподарств на цінові коливання на ринку цукру не описується законом попиту (рис. 2.4).

Рис. 2.4 Графіки індексу цін на цукор та споживання цукру в домогосподарствах [14]

Припущення підтверджується результатом кореляційно-регресійного аналізу – зв'язок між коливаннями цін на ринку цукру та споживанням цукру відсутній ($R=0,075$) [14, с. 162].

В 2012 році посівна площа цукрових буряків склала 502,9 тис. га. (2011 рік – 327,6 тис. га) [6].

Через дещо затяжний хід весняних процесів сівба цукрових буряків в областях степу розпочалася в першій, на решті території – другій декаді квітня за умов оптимального та достатнього зволоження в більшості областей країни. В цілому, в господарствах України в оптимальні та допустимі строки цукровими буряками засіяно 87% посівної площі, а решта у більш пізні строки, тоді як у 2012 році темпи сівби були значно нижчими і становили 53%.

Найбільші площі посіву цукрових буряків посіяні у наступних областях: Вінницькій – 76,4 тис. га, Полтавській – 72,6 тис. га, Тернопільській – 61,2 тис. га, Хмельницькій – 50,1 тис. га.

Валовий збір солодких коренів очікувався в обсязі 18 млн. тонн та виробництво цукру в обсязі 2011 тис. тонн.

Однак, через природно-кліматичні умови 2014 року та низку інших причин економічного характеру, було отримано нижчі показники виробництва цукрових буряків та цукру. Зокрема, зона бурякового поясу України у другій половині вегетаційного періоду характеризувалася складними кліматичними умовами: на площі близько 300 тис. га, що є 60% посіяного, була посуха, протягом 40-90 діб відсутні опади, це призвело до того, що вміст вологи у ґрунті не перевищував 15-30 мм в орному шарі ґрунту, що значно нижче оптимальних.

Це стало причиною ущільнення ґрунту, його розтріскування та масового ураження рослин хворобами та кореневими гнилями. Окремі рослини втратили листя, навкруги коренеплоду утворилась лунка, з якої він легко витягується. На деяких полях було зафіксовано ділянки, на яких кількість рослин з повністю засохлим листям становила від 25 до 70%. В останні роки різко погіршилася технологічна якість цукрових буряків. Технологічна якість цукрових буряків – це комплекс біологічних, хімічних і фізичних властивостей, що обумовлюють особливості проведення технологічних процесів, розміри втрат цукру, вміст цукру в мелясі, вихід та якість цукру. На формування технологічних якостей цукрових буряків впливає цілий ряд факторів, передусім: агротехніка вирощування, насіння цукрових буряків, застосування добрив і засобів захисту рослин та погодно-кліматичні умови тощо.

Особливе значення для отримання високоякісних буряків має селекційна робота. На сьогодні на бурякових ланах використовується багато насіння зарубіжних гібридів - близько 70%. Слід відзначити, що вітчизняні селекційні матеріали більш пристосовані до коливань погодних умов в Україні під час вегетації, цукрові буряки більш стійкі до хвороб, більш придатні до зберігання. Надходження з полів цукрових буряків урожаю 2014 року пониженої технологічної якості та низької врожайності буряків має місце через [20]:

- Порушення технології вирощування цукрових буряків, (порушення сівозмін, неякісна осіння оранка без внесення мінеральних і органічних добрив, недостатнє внесення мінеральних добрив);
- Велику забур'яненість багаторічними та однорічними бур'янами, боротьба з якими за допомогою гербіцидів практично не ведеться;
- Низьку густоту посівів;
- Посів цукрових буряків насінням невідомого походження сумнівної якості, фальсифікації насіння;
- Погіршення ґрунтово-кліматичних умов, відбувається загальне зниження родючості ґрунтів.

Буряки такої якості зберігалися незадовільно. Враховуючи те, що в кагати закладалася цукросировина забруднена, уражена хворобами, то це додатково погіршувало її зберігання і вже через 3 доби вона псувалася. Отже, внаслідок цих причин площа цукрових буряків до збирання склала 492 тис. га, урожайність 278 ц/га.

Середня закупівельна ціна 1 тонни цукрових буряків склала 478,5 гривень, рівень рентабельності за попередніми даними – 25,5% [12].

В цілому, в господарствах України в оптимальні та допустимі строки цукровими буряками було засіяно 96% посівної площі, а решті у більш пізні строки, тоді як у 2012 році темпи сівби були нижчими і становили 87%.

В 2016 році, нажаль, збереглася тенденція до погіршення технологічної якості цукрових буряків. [18]

Відповідно до постанови Кабінету міністрів №189 від 8 квітня на період з 1 вересня 2015 р. до 1 вересня 2016 р. Мінімальна закупівельна ціна (без урахування ПДВ) на цукрові буряки встановлена на рівні 445,87 грн. за тонну (збільшена на 29,8% відповідно мінімальної ціни за період з 1 вересня 2014 р. до 1 вересня 2015 року), на цукор – 6454,73 грн за тонну (збільшена на 36,7% відповідно мінімальної ціни за період з 1 вересня 2014 р. до 1 вересня 2015 року), а граничний розмір квоти поставки цукру на внутрішній ринок (квота “А”) - в обсязі 1 млн. 720 тис. тонн.[16]

3. Проблеми і перспективи розвитку ринку цукру.

Нинішній період є найбільш сприятливим для України, щоб виправити економічний стан у буряко-цукровій галузі, яка зазнала значного спаду виробництва цукру в останні два роки і скоротила в 2011 році посівну площу під цукровими буряками до 328 тис. га. Основними причинами такого явища стали: перевиробництво цукру й різке зменшення рівня закупівельних цін на цукрові буряки зі 186 до 158 грн. Причину такого стану вбачають у монопольній змові провідних фірм і посередницьких структур та в недостатньо активній діяльності аграрного фонду. Частково це так. Але монопольні прояви відносно деформацій ринку не є причиною кризи в галузі, а одним, хоча і значним, її наслідком. Причини значно глибші. Вони криються насамперед у практичній відсутності чітких важелів державного регулювання всієї системи економічних відносин у галузі, ціновому диспаритеті на продукцію цукрового комплексу і промисловими товарами, що використовуються в галузі та повній безконтрольності державних органів за рухом запасів цукру, роз'єднаності дій та інтересів усіх учасників цукрового ринку – виробників цукрових буряків, виробників цукру, комерційних структур та держави як одного з учасників і гравців ринку [9].

Витрати сировини та матеріалів становить до 85% собівартості цукру, через що облік витрат та контроль за використанням матеріалів у цій галузі має відчутне значення.

Крім того, надходження на заводи некондиційних та забруднених буряків, сировини зі значними механічними пошкодженнями та іншими якісними видами знижує рівень виготовлення цукру. Така сировина погано зберігається, потребує додаткових витрат на приймання, очищення, зберігання й переробку.

У кінцевому підсумку все це знижує сировинні ресурси, збільшує кількість витрат, собівартість продукції та зменшує норму прибутковості [9].

Ряд європейських країн – виробників бурякового цукру технічно перебудовують галузь шляхом поступового виведення з експлуатації

малопотужних неперспективних цукрових заводів, нарощування потужностей тих підприємств, які забезпечують ефективне виготовлення продукції.

Середній цукровий завод в Україні може переробляти 2,67 тис. тонн цукрових буряків на день. Лише 19 із 192 заводів в Україні мають потужність понад 5 тис. тонн на день. Багато українських цукрових заводів надзвичайно старі. Із 192 цукроварень 58 було збудовано ще до 1860 року, ще 66 – до початку століття, а в 2011 році до роботи приступило тільки 77 заводів [9].

Зважаючи на хронічні проблеми бурякоцукрової галузі України, важкий матеріально-технічний стан виробників цукрових буряків та цукру, вплив кризових явищ в українській та світовій економіці на їх діяльність, розвиток бурякоцукрової галузі на перехідному етапі потребує заходів державної підтримки.

Враховуючи наявну систему державної підтримки, а також результати проведеного в ході попередніх етапів аналізу, такими заходами державної підтримки мають бути:

- стимулювання економічної ефективності вирощування цукрових буряків через надання дотацій на гектар посівів цукрових буряків в залежності від продуктивності виробництва.

- активізація товарних та фінансових інтервенцій на ринку цукру.

- компенсація відсоткових ставок за кредитами, залученими цукровими заводами для закупівлі цукрових буряків з метою виробництва цукру коти «А».

- пільгове кредитування заходів з підвищення енергозалежності цукрової галузі.

Таким чином, вони охоплюють найбільш проблемні ланки бурякоцукрового комплексу, що включають в себе: виробництво цукрових буряків та забезпечення відповідної мотивації виробникам з метою унеможливлення подальшого зниження посівних площ, кредитування закупівлі цукрових цукровими заводами, що принесе користь як виробникам цукрових буряків, так і цукровим заводам, оптимізація заходів цінового регулювання, що

слугуватиме задоволенню інтересів як виробників, так і споживачів, а також стимулювання оптимізації собівартості виробленого цукру за рахунок переоснащення виробництва.

Довгостроковий розвиток бурякоцукрового комплексу є одним із найбільш важливих в економіці України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках та продовольчу безпеку держави. Проте значні коливання закупівельних цін на цукрові буряки, оптово-відпускних цін на цукор, попри вживання регуляторних заходів з боку держави, призводять до суттєвих коливань обсягів виробництва продукції. Разом з тим, стратегією розвитку сільськогосподарства України на період до 2020 року визначено збільшення виробництва цукрових буряків у 2015 році до 26 млн. т, 2020 – 35 млн. т.

Стратегія розвитку галузі передбачає збалансований розвиток усіх форм господарювання та гармонізації інтересів малого, середнього та великого бізнесу, що знайде відображення у структурі виробництва. Якщо у 2012 році частка сільськогосподарських підприємств з площею до 10 тис. га у виробництві цукрових буряків становила 41%, то у 2020 році – зменшиться до 33%; фермерських господарств відповідно з 8 до 6%. Проте питома вага сільськогосподарських підприємств із земельним банком понад 10 тис. га зросте з 43 до 49%; господарств населення – з 8 до 12% [17].

Для успішного розвитку галузі необхідне формування збалансованої системи фінансово-кредитного забезпечення за рахунок запровадження іпотечного кредитування та страхування ризиків виробництва. Це дасть можливість технічного переоснащення підприємств галузі, запровадження сучасних енергозберігаючих технологій, що сприятиме підвищенню якості продукції та її конкурентоспроможності на зовнішніх ринках. Окрім цього, можливо переоснащення цукрових заводів в Україні для виробництва біопалива.

Законодавча та нормативна база має стимулювати зростання обсягів виробництва та споживання продукції на внутрішньому та зовнішньому

ринках. Тому необхідно розглянути можливість відміни мінімальних закупівельних цін на цукор. В умовах ринкової економіки бізнесу складно реагувати на коливання ринку та утримувати позицію з мінімальною ціною. Тому доцільно обмежитися лише квотуванням обсягів виробництва та реалізації продукції. Це поширений спосіб державного регулювання ринку, в тому числі в європейських країнах, який задовільняє інтереси держави та бізнесу. При цьому цінові коливання на цукор можливо регулювати шляхом проведення Аграрним фондом закупівель або з державного інтервенційного фонду. Таким чином, спільними зусиллями аграрного бізнесу та державних владних установ можна підвищити ефективність функціонування галузі та наповнення державного і місцевих бюджетів[9].

В Україні є резерви нарощування виробничих потужностей та обсягів продукції. Так, існують 36 законсервованих цукрових заводів, які при забезпечені необхідною кількістю сировини можуть відновити свою виробничу діяльність або можуть бути перепрофільовані на виробництво біологічних видів палива. Підтвердженням цьому є ТДВ «Узинський цукровий комбінат», який крім виробництва цукру додатково здійснює виробництво біоетанолу. Стратегічні напрямки розвитку галузі передбачається досягти за рахунок оптимального поєднання промислового і сільськогосподарського виробництва, підпорядкування їх діяльності потребам внутрішнього і зовнішнього ринків.

Висновки

Дяльність України у сфері виробництва і реалізації цукру на ринку завжди була стратегічно важливою галуззю і займала провідне місце в економіці країни. Цукор є потенційно високоліквідним товаром, як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку. Галузь тісно пов'язана з багатьма іншими виробництвами і тому залишається і сьогодні найважливішою складовою продовольчої та технологічної незалежності держави. Основними причинами кризових явищ у буряко-цукровій галузі є:

- Загальна економічна криза і послаблення ролі держави у розвитку бурякоцукрового виробництва;
- Втрата економічної зацікавленості виробників у вирощуванні цукросировини;
- Недосконалість механізмів економічного регулювання виробництва, що призвело до серйозних соціальних наслідків – втрати робочих місць, зниження рівня заробітної плати, росту заборгованості, зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів;
- Втрата зовнішніх ринків збуту цукру;
- Практична відсутність кредитування виробника, що вимушено призвело до переходу на давальницькі схеми переробки сировини і бартерні відносини у галузі;
- Нерозвиненість ринкових відносин у сфері виробництва, переробки і реалізації цукру;
- Інтервенція на український ринок цукру з тростини, цукромістких продуктів та насіння;
- Майже повна відсутність інвестицій у галузь, її непривабливість для вітчизняних і зарубіжних стратегічних інвесторів;
- Відсутність чіткого законодавства та правових основ організації виробництва та регулювання ринку цукру;
- Висока собівартість продукції.

Собівартість виробництва цукру в Україні значно вища за нинішні й прогнозовані ціни на цукор на світових ринках. Тому на сьогодні й на передбачуване майбутнє цукрова промисловість України не є конкурентоспроможною. Диспаритет цін і невиконання державою нею ж встановлених правил гри відчутно б'є по переробнику та інвестору, який уже замислюється, чи доцільно вкладати кошти в цукрову галузь наступного року. Ці негативні фактори можуть загальмувати досягнуте вперше за останні вісім років зростання цукрового виробництва і призвести до його глибокого занепаду.

На нашу думку, потрібно сформувати відповідний ринковий економічний механізм, і насамперед механізм цінового управління з урахуванням особливостей виробництва сировини, збуту й споживання цукру. Разом з тим варто створити умови для зацікавлення сільського населення у збільшенні насаджень цукрового буряка. Це має дати такі позитивні наслідки:

- 1) Підвищення ВВП;
- 2) Зростання експорту закордон;
- 3) Підвищення зацікавленості вітчизняних і зарубіжних інвесторів;
- 4) Зменшення кількості часу простоювання цукрових заводів;
- 5) Зростання зайнятості, добробуту населення тощо.

Таким чином про розвиток ринку цукру України можна заключити наступне:

1. Виробничі потужності працюють на 1/3;
2. Тенденція поступового укрупнення компаній виробників цукру зберігатиметься і по кількості заводів, що їм належать і по частці виробленого цукру з одночасним зменшенням загальної кількості неефективних заводів;
3. Галузь із стратегічної перетворилась на дотаційну;
4. Основний споживач – внутрішній ринок України;

5. Відсутність чітких «правил гри» з боку держави на даному ринку;
6. Встановлення кожного року квоти «А» на виробництво цукру.

Список використаної літератури

1. Билян Петр. Потинциометр: [производство сахара в Украине][Текст]/Петр Билян, Михаил Дикаленко, Алла Мадай //Бизнес.-2010.-26 апреля (№17): Спецвыпуск. –С. 65-66.
2. Білоусова Наталія. «Тягар» солодкого дефіциту:[цукор подорожчає на 8-15%][Текст]/Наталія Білоусова//День.-2015.-11 листопада (№206).-С. 5.
3. Бобов Геннадій. Формування високо ефективного цукробурякового виробництва у Черкаській області [Текст] / Геннадій Бобов //Економічний аналіз. -2011.-Вип. 9, ч.2. – С. 52-55.
4. Боляновська Д.С., Буряк Є.І., Мамчин Р.О., Здрок О.В. Стан і проблеми ринку цукру в Україні// Збірник наукових праць національного університету «Львівська політехніка» №3(12). –С. 167-170.
5. Варченко О.М. Система аграрного маркетингу бурякоцукрової галузі //Вісник Львівського державного аграрного університету. Сер. «Економіка АПК.»-2001. -№8. –С. 304-310.
6. Данькевич О.Г. Перспективи бурякоцукрового виробництва в Україні //Збірник наукових праць НУХТ. Економіка. №23, 2007. –Київ: НУХТ, 2007. - 155с. (с.13-16).
7. Дикаленко Михаил. Сладкий компроміс: [сахарнаяпромышленность] [Текст]/МихаилДикаленко, //Бизнес. -2009.-20 апреля (№16).-С. 68-69.
8. Дикаленко Михаил. Пескостопие: [производство сахара] [Текст]/МихаилДикаленко, Элина Московчук//Бизнес. -2010. -22 ноября (№47). –С. 69-70.
9. Динько Інна. Сучасний стан цукрової галузі України: проблеми та перспективи розвитку [Текст]/Інна Динько//Економіст.-2014.-№4. –С. 40-41.

10. Економічна теорія: підручник/В.Г. Чепінога. –К.: Юрінком Інтер, 2011. –С. 229-232.
11. Красняк О.П. Тенденції розвитку ринку цукру України: проблеми та перспективи // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). -№2(18). –С. 261-268.
12. Мамалуй О.О. Основи економічної теорії [Текст]: Навч. Посібник / О.О. Мамалуй, О.А. Гриценко, Л.В. Гриценко. –К.:Юрінком Інтер, 2006. –С. 111-113.
13. МосковчукЭлина Валерьевна. Sweet тает: [украинскийрынок сахара] [Текст] /Элина Валерьевна Московчук //Бизнес. -2010. -16 августа (№33). –С. 69.
14. Мудрак Р.П. Факториціноутворення ринку цукру в контексті забезпечення продовольчої безпеки //Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Сер. Економічні науки. -2011 р. №2. –с. 160-167.
15. Навчальний посібник /Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Леоненко П.М., Нестеренко А.П. –К.: Знання, 2004.-1300 с.
16. Наказ Міністерства аграрної політики України «Про виробництво і поставку цукру на внутрішній ринок» від 12.09.2007 р. [Текст]//Офіційний вісник України. -2007. -1 жовтня (№71). –С. 50-53.
17. Оперативно-статистичні матеріали цукровиків України «Бурякоцукровий комплекс України» -К.: «Цукор України», 2012. -201 с. ISBN 978-966-2044-53-9
18. Охріменко І.В. Місце держави в регулюванні аграрного ринку України [Текст]/І.В. Охріменко//Економіка та держава. -2011. -№4. –С. 14-16.
19. Про державне регулювання виробництва цукру та цукрових буряків у період з 1 вересня 2012 р. до 1 вересня 2013 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/290-2012-п 132>.